

Herczegh Máté:

Teológiai fenomenológia és a metafizika meghaladása

Camilleri, Sylvain – Takács Ádám (szerk.):

Jean-Luc Marion – kartezianizmus, fenomenológia, teológia¹

2010 márciusában nagy sikerű Marion-konferenciának adott helyet Budapest, a Francia Intézet szervezésében. Az ezen a konferencián elhangzott előadások szerkesztett anyagát veheti kezébe most az érdeklődő a Gondolat Kiadó jóvoltából.

Az előadásanyagok kötetébe szerkesztésében nem csak a kelet-európai előadók, de maga Marion is részt vett (miként a konferencián is). Ez már önmagában elegendő garancia lehet a tanulmánykötetben található munkák minőségére. Korunk egyik jelentős fenomenológusának elégedettsége azonban, mely az általa írt előszóban köszön vissza, minden kétséget kizáróan jelzi: a nemzetközi szintű, termékeny vizsgálódásokat végző kutatók nem csak a marioni *oeuvre*-t ismerik behatóan, de a Husserl által elindított fenomenológiai hagyományban is mélyreható jártassággal bírnak. És ami konferenciák esetében még ritkább: a tanulmányok szerzői ugyanolyan magas szinten, nagyfokú értelmezői jóindulattal a marioni gondolkodás lényegi pontjait hangsúlyozzák, értelmezik és gondolják tovább. Ezen kísérletek sikere az előszóban olvasható „Így végül saját munkáim úgy tűnnek fel számomra, mint olyan közös javak, melyeket mások jobban tudnak gondozni, mint én, és melyeket mások jobban tudnak továbbfejleszteni, immár nélkülüm.”²

A kötetben található nyolc tanulmány témáját tekintve rendkívül szerteágazó, így az egyes gondolatmenetek mélyrehatóbb bemutatása egy recenzió keretein belül nem tűnik célravezetőnek. A legtöbb, amire vállalkozhatunk, az kulcsszavak, irányvonalak és nagyobb összefüggések felvázolása. Különös tekintettel egy sokszor felbukkanó motívumra: a metafizika meghaladására.

Wojciech Starzyński azt a kérdést feszegeti, hogy Marion fenomenológiájának kiindulópontja mennyiben kartezianus. A kérdés két okból is indokolt: egyrészt Marion jelentős Descartes-szakértő, másrészt Husserl, a fenomenológia atyja, maga is a „20. század kartezianizmusának” nevezte³ a fenomenológiát. Tanulmányában arra a pozitív eredményre jut, hogy a fenomenológiai

1 Camilleri, Sylvain - Takács Ádám (szerk.): *Jean-Luc Marion – kartezianizmus, fenomenológia, teológia*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2012.

2 Camilleri, Sylvain - Takács Ádám (szerk.): i. m. 16.

3 Edmund Husserl: A párizsi előadások. In: Edmund Husserl: *Edmund Husserl válogatott tanulmányai*. Ford. Baránszky-Jób László. Budapest, Gondolat Kiadó, 1972. 227.

karteziánizmus tartható álláspont – néhány kikötéssel. Kimutatja, hogy Marion kétféle redukciót hajt végre Descartes-értelmezésében: az első egy felhívás fölül konstituálódik, egy eleve adott anonim Másikból; a másodikban az egónak eleve hozzáférése van önmagához, a hússá válás következtében. Ezek az elemzések a karteziánus kétely *lehetőségeit* kutatják, s ez a szkepszis mint a fenomenológiai beállítódás prototípusa jelenik meg.⁴

Pavlovits Tamás tanulmánya Marion Pascal értelmezését vizsgálja. Rámutat, hogy Pascal kitüntetett helyet foglal el a filozófia történetében Marion szerint; a metafizika egy sikeres (ha nem a legsikeresebb) meghaladójaként tűnik fel, sikeresebbnek, mint Nietzsche, Heidegger vagy Derrida, mégpedig a szeretet által. A karteziánus törekvések filozófiai értéke is csak innen értelmezhető. Pascal a descartes-i metafizika kritikáját és dekonstrukcióját is fölöslegesnek tartja: meghaladás kell, túlmutatni a metafizikán. Ez a túlmutatás, a „metafizika elbocsátása” úgynevezett rendek bevezetésével válik lehetővé. A test és a szellem rendje után a szív rendje lesz a hierarchia csúcsán az, mely kellő alapot biztosíthat ehhez. Ebben a hierarchiában a magasabb rendből érthető meg az alacsonyabb, fordítva azonban ez nem áll. Így a szív rendje „látja” a szellem túlkapasait, a gondolkodással (szellem rendje) azonban nem lehet Istent elérni, csakis a szeretet és a kegyelem révén. A pascali gondolkodás, amennyiben Descartes-tal ütköztetjük, egyben kijelöli filozófia és teológia határát is.⁵

Takács Ádám Marion „korreláció-eszméjét”, valamint a tárgy fenomenológiáját vizsgálja. A tárgyról való beszéd egyben a korrelációról való beszéd: a fenomenológiában (szinte mindig) a tárgyak deskriptív elmélete egy viszony elemzésén alapul, melyben a tárgy a szubjektum számára tapasztalható.⁶ Takács három, egymástól tisztán elkülönülő korreláció-eszmét elemez. Husserlt (tudat és tárgy korrelációja), Heideggert (lét és létező korrelációja), valamint Mariont (adódás és megjelenés korrelációja). A tanulmány Marion, a nagy fenomenológus-elődökkel szembeni kritikáját hangsúlyozza, két szempont alapján: (1) a *tiszta adottság* lehetőségének hiánya. Az adottság ugyanis mindig egy kitüntetett fenomenológiai instancia elemzésének rendelődik alá (pl. Husserlnél tárgyi megjelenés, tárgytapasztaló tudat). (2) A fenomenalitás területének *korlátozása*, éppen az imént említett kitüntetett fenomenológiai instancia végett (akár a szubjektumról

4 Wojciech Starzyński: Karteziánus-e Jean-Luc Marion fenomenológiája? In: Camilleri, Sylvain - Takács Ádám (szerk.): *Jean-Luc Marion – karteziánizmus, fenomenológia, teológia*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2012. 17-34.

5 Pavlovits Tamás: Jean-Luc Marion Pascal-értelmezése. In: Camilleri, Sylvain - Takács Ádám (szerk.): *Jean-Luc Marion – karteziánizmus, fenomenológia, teológia*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2012. 35-54.

6 Ezen viszony kifejezésére vezette be Husserl az „intencionalitás” fogalmát.

van szó Husserlnél, akár az egzisztenciáról Heideggernél). Ezért a marioni vállalkozásra – Takács Ádám olvasatában – a fenomenológia *deszubjektívizálása* jellemző, s a tiszta fenomenalitás területének korrelációja az *adódásé és megjelenésé* lesz.⁷

Claudia Serban tanulmányának célja, hogy Marion *Certitudes négatives* című munkáját a lehetetlen fogalma mentén tárja fel. Ebben a *lehetetlen* Isten operatív jelzője. Lehetetlen, mert semmiféle lehetőségfeltételnek nem rendelődik alá, melyet a véges szellem konstituál – ha így lenne, inautentikus fenoménné válna. A lehetetlen mint lehetőségeink határa paradox viszonyban áll a fenomenológiával, mint a *határ* általában, mely egyaránt tartozik ahhoz, amit magába zár (a fenomenológiához) és ahhoz, ami azon túl helyezkedik el (a teológiához). A lehetetlen ezen értelmezése meghosszabbítja a fenomenológia lehetőségeit, de egyben kijelöli annak határait is.⁸

Christian Ciocan tanulmányának célkitűzése fókuszpontjában a látható és láthatatlan viszonya áll a marioni gondolkodásban. Először a láthatatlan gazdag problematikáját vizsgálja a fenomenológiában, ezzel kontextust teremtve az elemzéshez, majd áttér a láthatatlan jelenlétének és jelentőségének felmutatásához a hétköznapi észlelésben. Majd a látható válsága kerül előtérbe, mely a televíziós kép vizsgálatával válik lehetővé. Később Marion két egymástól különböző képfelfogását veti össze a *La Croisée du visible* és a *De surcroît* című munkák alapján. Végül, mintegy a televíziós kép ellenpárjaként (melyben a láthatatlan megszűnik jelen lenni, s mely a televíziós kép válságát is okozza) az ikon telített fenoménje kerül górcső alá, ahol a láthatatlan *meghaladja* a láthatót, s ezzel egyfajta egyensúlyt teremt.⁹

Vető Miklós azokat a módokat veszi szemügyre, ahogy Isten megközelíthetővé válik Marion gondolkodásában. Isten kettős lehetetlenségéről beszél: Isten egyrészt Lét nélküli (így bármely léteire vonatkozó érv hiábavaló, és csak lefokozza Őt), másrészt Lényeg nélküli (így meghatározása válik lehetetlenné). Csak és kizárólag *lehetetlenségként* lehet definiálni, fenomenológiai illusztrációját pedig a *telített (szaturált) fenomén* adja. Marion kettős gondolkozása jelenik itt meg, a

7 Takács Ádám: A korreláció eszméje és a tárgy fenomenológiája Jean-Luc Marionnál. In: Camilleri, Sylvain - Takács Ádám (szerk.): *Jean-Luc Marion – karteizianizmus, fenomenológia, teológia*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2012. 55-76.

8 Claudia Serban: A lehetetlen és a fenomenológia a *Certitudes Négatives* alapján. In: Camilleri, Sylvain - Takács Ádám (szerk.): *Jean-Luc Marion – karteizianizmus, fenomenológia, teológia*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2012. 77-97.

9 Cristian Ciocan: A látható és a láthatatlan között: a kép három paradigmája Jean-Luc Marionnál. In: Camilleri, Sylvain - Takács Ádám (szerk.): *Jean-Luc Marion – karteizianizmus, fenomenológia, teológia*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2012. 98-121.

teológiai és filozófiai szorosan összefügg, s fenomenológiája abban teljesedik ki, ahogy a láthatatlan Atya a látható Fiúként mutatja meg Önmagát. Isten *átengedi magát*, s így fenomenalizálódik is.¹⁰

A kötetben található utolsó két tanulmány a filozófia-teológia mérlegén – habár Marion gondolkodásában ezek nem mindig különülnek el tisztán – inkább a teológia felé billen. Sylvain Camilleri „Fenomenológia, teológia és az Írás” című tanulmányában arra tesz kísérletet, hogy a filozófiai és a teológiai-vallási gondolkozást artikulálja Marionnál. Kimutatja a filozófia és a vallási közötti ko-generatív viszony jelentőségét Marion mind teológiai, mind a szigorú értelemben vett filozófiai írásaiban, valamint végiggondolja az adódás fenomenológiája és a biblia hermeneutikája egymásra vonatkoztatásának hatásait.¹¹

Virgil Ciomos az elsők között tekinti át a Marion-Derrida vitát, mely a negatív teológia és a dekonstrukció mimetikus viszonya körül bontakozik ki. Derrida megközelítésében a teológiának bármely negatív beszédmódja csak álcazza azt a metafizikai jelenlétet, amelyről beszél, vagy épp nem beszél: éppen tagadásával affirmálja. Marion azt hangsúlyozza, hogy a misztikus beszédmód (pl.: himnusz vagy ima) egyszerre haladja meg a negációt és az affirmációt is (éppen ezért nem-predikatív szerkezet), s egy harmadik, diszkurzív utat biztosít.¹²

Az egyes tanulmányok csupán néhány szavas bemutatása remélhetőleg felmutat valamit annak az együtt-gondolkodásnak az eredményéből, melyet a konferencia tett lehetővé. Annyi mindenesetre egyértelműen látszik, milyen tisztelettel nyúltak a szerzők Marion munkáihoz, s milyen komolyan gondolták tovább a felvetülő problémákat, újabb utakat tárva fel ezzel a fenomenológiai gondolkodás és az eljövendő Marion értelmezések számára.

10 Vető Miklós: Isten megközelítései Jean-Luc Marion gondolkodásában. In: Camilleri, Sylvain - Takács Ádám (szerk.): *Jean-Luc Marion – karteizianizmus, fenomenológia, teológia*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2012. 122-146.

11 Sylvain Camilleri: Fenomenológia, teológia és az Írás. In: Camilleri, Sylvain - Takács Ádám (szerk.): *Jean-Luc Marion – karteizianizmus, fenomenológia, teológia*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2012. 147-172.

12 Virgil Ciomos: A meg nem jelenő fenomenológiája és a keresztény apofatizmus. In: Camilleri, Sylvain - Takács Ádám (szerk.): *Jean-Luc Marion – karteizianizmus, fenomenológia, teológia*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2012. 173-194.